

STATSMINISTERENS KONTOR

Retningslinjer

Om departementenes arbeid med EØS - saker

FORORD

EØS-avtalen er omfattende i sitt innhold og krever korrekt gjennomføring og grundig oppfølging i Regjering så vel som i departementene og underliggende etater.

Retningslinjene i dette heftet erstatter dem som ble gitt i rundskriv til departementene 30. mai 1997. Retningslinjene er oppdatert, men heftet inneholder ikke vesentlige realitetsendringer i forhold til tidligere rundskriv. Revisjonen er utført av seniorrådgiver Christian Syse.

Bjørn T. Grydeland
departementsråd

31. oktober 2001

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	Innledning	7
2	Ansvars- og oppgavedeling på politisk og administrativt nivå	7
	2.1 Regjeringen	7
	2.2 Koordineringsutvalget.....	8
	2.3 Spesialutvalg.....	8
3	Beslutningsprosessen.....	9
	3.1 Rammenotater.....	9
	3.2 Forfatningsrettslige krav knyttet til EØS-komiteebeslutninger – EØS-avtalens artikkel 103.....	10
	3.2.1 Frister for gjennomføring.....	10
	3.2.2 Grunnloven § 26 annet ledd – Stortingets medvirkning.....	10
	3.2.3 Grunnloven § 28 – Statsrådsbehandling.....	12
	3.3 Høring.....	12
4	Konsultasjoner med Stortinget om EØS-saker.....	13
	4.1 EØS-utvalget.....	13
	4.2 Skriftlig informasjon til EØS-utvalget.....	13
	4.3 Møtene i EØS-utvalget og øvrig kontakt med Stortinget.....	14
	4.3.1 Stortingsmelding om arbeidet med EØS-saker.....	14
	4.4 Offentlig informasjon om EØS-arbeidet.....	15
5	Gjennomføring av EØS-komiteens beslutninger i norsk rett.....	15
	5.1 Frister	15
	5.2 Forberedelser.....	15
	5.2.1 Gjennomføringsfrist.....	16
	5.2.2 Melding om gjennomføring	16
6	Behandling av saker i forhold til EFTAs overvåkingsorgan, EFTA-domstolen og EF-domstolen	16
	6.1 Oppfølging av saker mellom Norge og ESA	16
	6.1.1 Åpningsbrev	16
	6.1.2 Grunnlagt uttalelse	17
	6.2 Norske saker for EFTA-domstolen.....	17
	6.3 Oppfølging av andre saker for EFTA-domstolen og EØS-relevante saker for EF-domstolen.....	17
	6.3.1 Prejudisielle saker.....	17
	6.3.2 Andre saker	18

Vedlegg I Mal for rammenotater	19
Vedlegg II Veiledning for saksbehandlingen i forbindelse med skriftlige innlegg i saker for EF- og EFTA-domstolene.....	21
Vedlegg III Oversikt over nyttige publikasjoner og internettdresser.....	25

OM DEPARTEMENTENES ARBEID MED EØS-SAKER

1 Innledning

EØS-avtalen trådte i kraft 1. januar 1994. Regjeringen har besluttet å justere gjeldende rutiner for departementenes arbeid med EØS-saker. Utfyllende informasjon om EØS-arbeidet i Norge, EFTA og beslutningsprosessen i EU finnes i Statskonsults "Håndbok i EØS-arbeid" (1998 – under revisjon). Oversikt over nyttige publikasjoner og internettadresser er gitt i vedlegg III.

2 Ansvars- og oppgavedeling på politisk og administrativt nivå

Ansvarsdelingen mellom departementene og den enkelte statsråds politiske og konstitusjonelle ansvar innenfor sitt fagområde gjelder fullt ut også i EØS-saker. Statsrådene er ansvarlige for arbeidet med saksforberedelse, utforming av norske posisjoner og gjennomføring av beslutninger fattet i EØS-organene.

Utenriksdepartementet har et særlig ansvar for samordning av norske synspunkter som fremmes i internasjonale fora. Finansdepartementets ansvar som budsjett- og økonomikordinerende departement gjelder også i EØS-saker. Justisdepartementet har et overordnet ansvar for generelle lovtekniske spørsmål ved gjennomføring av rettsakter.

Koordineringen av Regjeringens politikk vil finne sted på tre plan: På politisk nivå i *Regjeringen*, på høyt administrativt nivå i *koordineringsutvalget for EØS-saker*, og på faglig nivå i *departementene/spesialutvalgene*.

2.1 Regjeringen

Alle viktige saker om norske holdninger til EØS-avtalen skal drøftes i Regjeringen. Sakene fremmes for Regjeringen i form av r-notater. Utforming og behandling av disse er beskrevet i retningslinjene "Om r-konferanser. Forberedelse av saker til regjeringskonferanse", Statsministerens kontor, september 1998.

Regjeringsnotater om saker til behandling i EØS-beslutningssystemet eller gjennomføring av EØS-komiteens beslutninger i norsk rett, eller saker som berører sentrale EU/EØS-relaterte spørsmål, skal på ordinær måte forelegges utenriksministeren og berørte statsråder.

I samsvar med rutiner ved fremleggelse av regjeringsnotater, skal det fremgå av EØS-relaterte notater at de er forelagt utenriksministeren, samt hvilke merknader vedkommende har hatt.

Iht. retningslinjene for forberedelse av saker til regjeringskonferanse og utredningsinstruksen skal alle saker som har vesentlige økonomiske eller administrative konsekvenser, forelegges Finansdepartementet. Dette gjelder dersom saken kan medføre utvidelse av budsjetttrammene, reduksjon av

inntekter, vesentlige omfordelinger innen budsjetttrammene, vesentlige organisatoriske endringer i statsforvaltningen eller større samfunnsøkonomiske konsekvenser. Merknader fra finansministeren skal som vanlig inngå i regjeringsnotatet.

Det minnes om den særlige vekt som bør legges på kontakter i den nordiske kretsen. Bl.a. i erklæring fra de nordiske statsministre i København 29. januar 1995 heter det at samarbeid om EU/EØS-relaterte saker hører naturlig hjemme på møter mellom nordiske regjeringsmedlemmer. Videre heter det at ”siktemålet med samarbeidet er å bidra med gjensidig informasjon for å avklare grunnlag for felles nordiske vurderinger. I lys av at alle land vil arbeide med nasjonal gjennomføring av EU/EØS-direktiver og lignende, fremheves betydningen av å videreutvikle det nordiske lovgivningssamarbeidet.”

Også senere er et intensivert nordisk samarbeid om EU/EØS-spørsmål fremhevet av de nordiske regjeringsjefene.

2.2 Koordineringsutvalget

Koordineringsutvalget møtes etter den rytme som er nødvendig for løpende oversikt og samordning (i praksis én gang i måneden, fredagen før møtene i EØS-komiteen). UD har ledelses- og sekretariatsansvar for koordineringsutvalget. Hvert departement møter som hovedregel med én representant i utvalget. Departementenes representanter utvelges på høyt embetsnivå.

I vurderingen av EØS-relaterte saker bør utvalget, der det er relevant, også vurdere spørsmål i forhold til WTO-regelverket.

Spørsmål som ikke finner sin avklaring i spesialutvalgene, drøftes i koordineringsutvalget. Uavklarte spørsmål i koordineringsutvalget og andre saker som krever regjeringsbehandling, legges frem for Regjeringen av ansvarlig statsråd.

2.3 Spesialutvalg

Ledelses- og sekretariatsansvar for det enkelte utvalg ligger i det departement som har det forvaltningsmessige hovedansvaret for utvalgets arbeidsområde. Antall utvalg og sammensetning vurderes i lys av saksområdene som er dekket av EØS-samarbeidet. Statsministerens kontor, UD og Finansdepartementet har møterett i samtlige spesialutvalg. De kan ved behov anmode spesialutvalgets leder om å innkalle til møte. I vurderingen av EØS-relaterte saker bør utvalgene, der det er relevant, også vurdere spørsmål i forhold til WTO-regelverket. Spesialutvalgene møtes etter den rytme som er nødvendig for å kunne vurdere og fremme norske posisjoner til EØS-relevante forslag som er under arbeid i, eller er fremsatt av, Kommisjonen. Det fagansvarlige departement skal ved hjelp av spesialutvalgene sikre at alle sider ved en sak blir belyst. Dersom det ikke

oppnås enighet i spesialutvalget om norske synspunkter på forslag til nye rettsakter fra Kommisjonen innen to måneder etter at forslag er fremsatt, fremlegges saken for koordineringsutvalget.

3 Beslutningsprosessen

3.1 Rammenotater

Ansvarlig departement utarbeider i samråd med det relevante spesialutvalg et rammenotat om forslag til rettsakter og andre EU/EØS-relaterte saker av betydning for norske interesser. Siktemålet med rammenotatene er å sikre løpende oppdatering av sakenes innhold og status i beslutningsprosessen, samt norske vurderinger og norsk posisjon.

Notatet skal inneholde faktaopplysninger i saken, herunder rettslige, økonomiske og budsjettmessige konsekvenser. Eventuelle nødvendige lov- og forskriftsendringer må omtales. Notatet bør også, der det er relevant, omtale sakens stilling i forhold til WTO-regelverket. Det bør så langt mulig omtale de nordiske EU-lands syn i saken. Notatet konkluderer med departementets vurdering og tilråding til norsk posisjon.

Under arbeidet med å fastlegge norsk posisjon benyttes ved behov uformelle kontakter med fagansvarlige myndigheter i andre nordiske land, med sikte på å avdekke felles interesser eller uenighet på et tidlig tidspunkt. Også andre lands myndigheter kan kontaktes dersom saken tilsier det.

Dersom det er uenighet mellom departementene i tilrådingen i en sak, skal dette fremgå av rammenotatet (jf. vedlegg I – mal for rammenotater).

Et rammenotat utarbeides straks man får kjennskap til at Kommisjonen forbereder forslag til EØS-relevante rettsakter, dersom man allerede da har tilstrekkelige opplysninger om det påtenkte forslaget innhold. Slike forslag drøftes ofte i Kommisjonens ”grønnbøker” og ”hvitbøker”, jf. pkt. 3.3.

Dersom man ikke tidligere har fått kjennskap til forslaget, utarbeides rammenotat straks forslag er fremmet av Kommisjonen. Fagmyndighetene følger opp forslagene også når de er til behandling i Rådet, gjennom bruk av kontakter i EU-lands fagmyndigheter og kontakt med landenes representasjoner og Rådssekretariatet via fagrådene ved EU-delegasjonen i Brussel.

Det kan utarbeides et felles rammenotat for flere forslag til rettsakter på samme emneområde dersom de har nær sammenheng med hverandre, og dette ikke medfører vesentlige forsinkelser i utarbeidelsen av rammenotat for ett eller flere av forslagene.

Spesialutvalgets leder skal sørge for at rammenotatene legges inn i EU/EØS-databasen for dokumenter utarbeidet av spesialutvalgene. Overordnet ansvar for utarbeidelse av relevante rammenotater ligger hos spesialutvalgets leder.

Rammenotatene oppdateres på sentrale stadier i beslutningsprosessen med tilleggsinformasjon av betydning. Kommentarer til rammenotatene fra medlemmene av spesialutvalgene legges også inn i databasen.

Fristen for merknader til utkast til rammenotater skal minimum være fem arbeidsdager fra mottaksdato, hvis ikke kortere frist er avtalt med de berørte departementene.

Rammenotater er i utgangspunktet offentlige, men kan unntas offentlighet iht. offentlighetslovens bestemmelser.

3.2 Forfatningsrettslige krav knyttet til EØS-komiteébeslutninger – EØS-avtalens artikkel 103

3.2.1 Frister for gjennomføring

En beslutning i EØS-komiteen trer i kraft den dag komiteen selv fastsetter.

En EFTA/EØS-stat kan ta forbehold om at beslutningen først blir bindende når forfatningsrettslige krav er oppfylt. Dette er for Norges vedkommende tilfellet når Stortingets samtykke er nødvendig og dette ikke er innhentet på forhånd.

Iht. EØS-avtalens artikkel 103 skal meddelelse om at forfatningsrettslige krav er oppfylt i utgangspunktet gis EØS-komiteen innen seks måneder etter at beslutningen er tatt. Norske meddelelser fremsendes av UD. I slike tilfeller trer beslutningen i kraft første dag i annen måned etter siste meddelelse.

Gjennomføringsfristen for rettsakten som beslutningen gjelder, kan være forskjellig fra beslutningens ikrafttredelsesdato. Dette fremgår av beslutningsteksten eller av rettsaktens bestemmelse om gjennomføringsfrist.

3.2.2 Grunnloven § 26 annet ledd – Stortingets medvirkning

Når en beslutning i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen krever Stortingets samtykke, innhentes dette gjennom en stortingsproposisjon.

Dersom gjennomføringen av beslutningen i Norge krever lov- eller annet stortingsvedtak (vanligvis budsjettvedtak), må det i tillegg legges frem hhv. odelstingsproposisjon eller stortingsproposisjon med tilråding om slikt vedtak. Både stortingsproposisjon - om innhenting av samtykke - og proposisjon med forslag til nødvendig gjennomføringsvedtak må fremmes tidnok til at de kan behandles i Stortinget innen seks månedersfristen.

De to proposisjonene – om hhv. samtykke og lov- eller annet stortingsvedtak – kan fremlegges på forskjellig tidspunkt. Som hovedregel skal begge fremlegges etter at EØS-komiteens beslutning er tatt. Proposisjon om samtykke må i så fall fremlegges først. Dersom det er hensiktsmessig og mulig innen seks månedersfristen, kan det presenteres en samlet odelstingsproposisjon som både omfatter innhenting av Stortingets samtykke og de nødvendige forslag til lovendringer.

Dersom beslutningen gjelder EFTA/EØS-statenes deltakelse i EU-programmer, må stortingsproposisjonen fremmes senest samtidig med at beslutningen tas. Stortingsproposisjonen kan unntaksvis fremmes før beslutning i EØS-komiteen i tilfeller hvor det er nødvendig ut fra hensynet til raskest mulig deltakelse i programsamarbeidet. Deltakelse vil ikke være mulig før beslutningen er trådt i kraft. Det er derfor nødvendig å sørge for ikrafttredelse av slike beslutninger snarest mulig.

Følgende ansvars- og oppgavefordeling må følges i forbindelse med beslutninger som krever Stortingets samtykke:

- a. UD fremmer kongelig resolusjon om deltakelse i EØS-komiteens beslutning med forbehold om Stortingets samtykke senest uken før møtet i EØS-komiteen. Bare i rene unntakstilfeller kan kgl. res. gå samme dag som EØS-komiteen møter. Det er viktig å unngå absolutt siste frist. Kgl. res. utarbeides av UD i samråd med fagansvarlig departement straks utkast til beslutning er godkjent av både EFTA- og EU-siden i underkomiteen.

Dersom saken har budsjettmessige konsekvenser eller konsekvenser for andre departementers saksfelt, må utkastet til kgl. res. forelegges Finansdepartementet og andre berørte departementer på vanlig måte.

- b. UD fremmer stortingsproposisjon om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning snarest mulig etter at beslutningen er tatt (om ikke annet blir avtalt med UD). Fagansvarlig departement starter arbeidet med utkast til proposisjon på samme tidspunkt som nevnt i pkt. a. Fremleggelse av proposisjonen er det normalt ikke nødvendig å klarere i regjeringskonferanse gjennom eget r-notat, da dette implisitt er klarert gjennom kgl. res. som nevnt under forrige punkt, eller ved forutgående regjeringsbehandling.
- c. Når Stortinget har gitt sitt samtykke til at beslutningen kan bli bindende for Norge og nødvendig lov- eller budsjettvedtak er fattet (forutsatt at gjennomføringsfristen for beslutningen, jf. nedenfor, ikke utløper senere), må det ved kgl. res. besluttes at Norge skal meddele EØS-komiteen at de forfatningsrettslige kravene er oppfylt i Norge. Kgl. res. fremmes av UD. Grunnloven § 26 annet ledd krever etter ordlyden ikke at både samtykke og nødvendig lovvedtak skal foreligge før ratifikasjon (i EØS-sammenheng omtalt som meddelelse) foretas. Det bør likevel som hovedregel være tilfellet. Slik unngår man folkerettsbrudd ved evt. forsinket gjennomføring. I enkelte tilfeller foreligger det særlige hensyn som gjør det nødvendig å fravike hovedregelen. Når gjennomføringsfristen for en EØS-komitébeslutning som krever samtykke utløper en tid etter seks månedersfristen for meddelelse, kan det i praksis være vanskelig å fremme forslag til gjennomføringsregler samtidig med innhenting av

samtykke. Da må det kunne meddeles at de forfatningsrettslige krav er oppfylt når samtykke er gitt, selv om nødvendig lovvedtak ikke foreligger.

- d. Fagansvarlig departement fremlegger odelstingsproposisjon om lovvedtak til gjennomføring av beslutningen. Dersom det er hensiktsmessig, kan fagansvarlig departement fremlegge en samlet odelstingsproposisjon som både omfatter innhenting av Stortingets samtykke som nevnt i pkt. b ovenfor, og de nødvendige forslag til lovendringer. Dersom de nødvendige budsjettvedtak av tidsmessige grunner ikke kan innarbeides i den årlige budsjettproposisjonen, fremmes egen stortingsproposisjon om budsjettvedtak. Dette kan skje etter UD's fremleggelse av proposisjon om samtykke. Men det må skje på et tidspunkt som gjør det mulig å gjennomføre de aktuelle forpliktelsene innen den fristen som følger av beslutningen, jf. pkt. 5.1. Odelstingsproposisjon og proposisjon om budsjettvedtak forberedes samtidig med proposisjonen om samtykke. Innholdet er i stor grad identisk med innholdet i denne.

Når det er nødvendig med budsjettvedtak, forelegges utkast til stortingsproposisjon Finansdepartementet på vanlig måte.

Det enkelte departement skal for øvrig, så langt mulig, påse at forslag om endringer i statsbudsjettets utgifts- eller inntektsside fremmes i forbindelse med den ordinære budsjettprosessen.

3.2.3 Grunnloven § 28 – Statsrådsbehandling

Selv om beslutningen i EØS-komiteen ikke krever Stortingets samtykke, må beslutningen likevel forelegges Kongen i statsråd dersom den må anses å være en sak av viktighet eller gjennomføringen av den i Norge krever kgl. res. Dette gjelder i hovedsak gjennomføring som krever forskrift (eller endringsforskrift) som må gis ved kgl. res.

UD fremmer kgl. res. om at Norge kan delta i beslutningen senest uken før møtet i EØS-komiteen. Bare i rene unntakstilfeller kan kgl. res. gå samme dag som EØS-komiteen møter. Det er viktig å unngå siste frist. Kgl. res. utarbeides av UD i samråd med fagansvarlig departement straks utkast til beslutning er godkjent av både EFTA- og EU-siden i underkomiteen. Etter en slik beslutning i statsråd finnes det ingen ytterligere forfatningsrettslige krav som må oppfylles, og Norge kan da delta i EØS-komiteens beslutning uten forbehold.

3.3 Høring

Iht. utredningsinstruksen fastsatt ved kgl. res. 18. februar 2000, pkt. 5.3, bør forslag fra Kommisjonen til EØS-relevant regelverk sendes på høring når det er hensiktsmessig. "Grønnbøker" og "hvitbøker", som Kommisjonen benytter for å redegjøre for og innhente synspunkter på mulige lovgivningstiltak på viktige områder, skal som hovedregel sendes på høring. Dersom man har tilstrekkelig kunnskap om utkast til forslag som berører sentrale norske interesser, og

myndighetene er i dialog med Kommisjonen om utkastet, bør berørte i Norge gis anledning til å komme med synspunkter. Dette kan skje ved høring eller gjennom referansegrupper.

Spesialutvalgene kan oppnevne referansegrupper med representanter for berørte interessegrupper. Disse kan innkalles ved behov for uformell innhenting av synspunkter på EØS-relevante forslag fra Kommisjonen tidlig i beslutningsprosessen. Dette endrer ikke fagdepartementets alminnelige ansvar for kontakt med interessenter som berøres av departementenes arbeid, men utfyller denne kontakten i EØS-saker. Innhenting av synspunkter i referansegruppen kan komme i tillegg til eller i stedet for høring som nevnt ovenfor, men kan som hovedregel ikke erstatte alminnelig høring.

4 Konsultasjoner med Stortinget om EØS-saker

4.1 EØS-utvalget

Stortinget har lagt opp til at Regjeringens konsultasjoner med Stortinget om EØS-saker skal foregå med Utenrikskomiteen. Denne tiltres i disse saker av medlemmene av den norske delegasjonen til parlamentarikerkomiteen for EØS. Dette konsultasjonsorganet betegnes Stortingets EØS-utvalg (jf. Stortingets forretningsorden § 13 a). Det kan også besluttes at andre komiteer skal delta på møter i EØS-utvalget.

Det legges til grunn at Stortinget blir informert – fra UD og andre tilgjengelige informasjonskanaler (som De europeiske fellesskaps tidende, EØS-tillegget til dette og Lovdata) – om det løpende EØS-samarbeidet. Slik informasjon – som skal være faktaorientert – omfatter også dagsorden og lister over saker til avklaring i EØS-komiteen.

4.2 Skriftlig informasjon til EØS-utvalget

Stortinget holdes fortløpende informert om EØS-saker gjennom jevnlig oppdaterte oversikter over EØS-relevante forslag til og vedtatte EF-rettsakter. Disse oversendes Stortingets EØS-utvalg to ganger pr. år (mot slutten av Stortingets vår- og høstsesjon). Oversikten sendes medlemmene av koordineringsutvalget for EØS-saker for klarering minst ti dager før oversendelse til Stortinget.

Bidrag til denne oversikten utarbeides i samarbeid mellom fagansvarlige departementer og UD straks forslag til en EØS-relevant rettsakt er fremlagt av Kommisjonen.

Oversikten omfatter forslag til rettsakter, vedtatte rettsakter under klarering i EFTA-arbeidsgrupper og EØS-underkomiteer, og rettsakter klarert i underkomiteene. Omtalen av den enkelte rettsakt skal angi hovedinnholdet, konsekvenser for Norge (herunder evt. behov for lov-, budsjett- eller forskriftsvedtak og angivelse av hvilke lover/forskrifter som berøres) og status i

beslutningsprosessen i hhv. EU og EØS. Norsk holdning, herunder evt. behov for overgangsordning eller spesielle tilpasninger, skal omtales først når den er utarbeidet i samsvar med pkt. 3 ovenfor. Omtalen oppdateres i samarbeid mellom UD og fagansvarlige departementer ved behov på sentrale stadier i beslutningsprosessen i EU og EØS.

I tillegg til denne oversikten videreføres ordningen med månedlig oversendelse til Stortingets EØS-utvalg av en kommentert liste. Denne inneholder omtale av vedtatte rettsakter som er klare for beslutning på førstkommende møte i EØS-komiteen. Omtalen er basert på rammenotater som forutsettes kontinuerlig oppdatert. Listen sendes for endelig kontroll medlemmene av koordineringsutvalget for klarering minst tre dager før oversendelse til Stortinget. Sammen med listen oversendes norsk oversettelse av rettsaktene som omtales. Utkast til dagsorden for kommende møte i EØS-komiteen oversendes også straks den er mottatt.

4.3 Møtene i EØS-utvalget og øvrig kontakt med Stortinget

Regjeringen følger vanlige arbeidsrutiner i forhold til Stortinget i EØS-saker. Konsultasjoner vil i hovedsak omhandle Regjeringens behov for å innhente Stortingets vurderinger av rettsakter som vil kunne medføre lovendringer eller andre forslag til vedtak av vesentlig politisk betydning.

Utenriksministeren har et særlig ansvar for den løpende kontakten med EØS-utvalget. Han samordner i hovedsak Regjeringens oversendelser til utvalget. I tillegg til utenriksministeren deltar berørte statsråder for å orientere EØS-utvalget om status og utvikling av EØS-regelverket på deres respektive saksområder. De redegjør nærmere for særskilte saker når det er aktuelt.

Når det gis vurderinger av Regjeringens holdninger til EØS-relatert regelverk, skal dette først klareres i koordineringsutvalget eller i Regjeringen. Statsrådene er selv ansvarlige for vurderinger eller omtale av saker under sine ansvarsområder som inngår i oversiktene over EØS-relevante forslag til og vedtatte EF-rettsakter og forslag til norske posisjoner til disse. Det gjelder også svar på spørsmål fra EØS-utvalget eller fagkomiteene.

Statsrådene holder som vanlig kontakt med sine fraksjoner og fagkomiteer om EØS-relaterte saker. I samråd med Regjeringen og utenriksministeren vurderes det når det er naturlig med kontakt også med EØS-utvalget.

Saker som vedrører endringer i EØS-avtalens hoveddel og andre sentrale spørsmål knyttet til EØS-samarbeidet, bør tas opp i Den utvidede utenrikskomité eller Stortinget.

4.3.1 Stortingsmelding om arbeidet med EØS-saker

Stortinget har i Innst. S. nr. 13 (2000-2001) bedt Regjeringen om å fremme en årlig melding om arbeidet med EØS-saker.

4.4 Offentlig informasjon om EØS-arbeidet

Det enkelte regjeringsmedlems arbeid med å informere allmennheten om EØS-saker under sitt ansvarsområde, omtales ikke spesielt i disse retningslinjene. Imidlertid er åpent tilgjengelig informasjon til offentligheten og en gjennomtenkt strategi for å øke kunnskapen om nytt regelverk sentrale elementer i Regjeringens og departementenes samlede arbeid med EØS-saker.

5 Gjennomføring av EØS-komiteens beslutninger i norsk rett

5.1 Frister

Fristen for gjennomføring av EØS-komiteens beslutninger i norsk rett må overholdes.

Gjennomføringsfristen i EØS er i utgangspunktet den samme som gjennomføringsfristen i EU for den rettsakt som innlemmes, dersom fristen i EU utløper etter at EØS-komiteens beslutning trer i kraft. Er gjennomføringsfristen i EU utløpt når EØS-komiteens beslutning trer i kraft, er fristen i EØS den samme som ikrafttredelsesdatoen for beslutningen om innlemmelse. Det kan imidlertid fastsettes en særskilt gjennomføringsfrist i EØS-komiteens beslutning. Dette må tas opp når innlemmelse blir behandlet i underkomiteen i EØS.

Dersom beslutningen medfører forfatningsrettslige krav, jf. pkt. 3.2 ovenfor, er datoen første dag i annen måned etter at den siste meddelelsen iht. EØS-avtalens artikkel 103 er innkommet til EØS-komiteen (maks. seks måneder). I andre tilfeller er datoen første dag i første måned etter at beslutningen er fattet iht. dagens praksis, eller datoen for utløpet av en evt. overgangsordning.

5.2 Forberedelser

Forberedelsene til gjennomføring av EØS-komiteens beslutning i norsk rett starter så raskt som mulig og senest når en EØS-relevant rettsakt er klarert av norske myndigheter. Forberedelsene omfatter utarbeidelse av forslag til gjennomføringsbestemmelser og evt. høring av disse. Forberedelsene omfatter også, der det er naturlig, en kartlegging av de andre nordiske landenes arbeid med gjennomføringen med sikte på å opprettholde nordisk rettslikhet. Forberedelse, og senere gjennomføring, av EØS-relevante rettsakter bør drøftes i nordiske embetskomiteer.

Det er norske myndigheters ansvar å sørge for at gjennomføringsfristene tar hensyn til behovet for intern høring i Norge.

I de tilfellene der flere departementer må involveres i gjennomføringen av et regelverk, skal departementet med hovedansvar for gjennomføringen påse at berørte departementer trekkes inn i en tidlig fase.

Utkast til gjennomføringsbestemmelser sendes på høring på et tidspunkt som gjør det mulig å overholde gjennomføringsfristen. Det fremmes

odelstingsproposisjon, stortingsproposisjon om budsjettvedtak (evt. annet stortingsvedtak), kgl. res. om forskriftsvedtak, jf. pkt. 3.2 ovenfor, eller det fagansvarlige departement eller underordnet organ vedtar forskrift eller forskriftsendring. Tidspunktet for høring, fremleggelse og vedtak avhenger av gjennomføringsfristen for beslutningen.

I heftet "Lovteknikk og lovforberedelse", utgitt av Justisdepartementets lovavdeling, februar 2000, kapittel 12, gis det råd om hvordan EØS-regelverk kan gjennomføres i norsk rett.

5.2.1 Gjennomføringsfrist

Dersom gjennomføringsfristen for beslutningen utløper så kort tid etter at beslutningen er tatt i EØS-komiteen at det ikke vil være tid nok til høring iht. utredningsinstruksen, bør utkast til gjennomføringsbestemmelser sendes på høring når utkast til beslutning er klarert i underkomiteen. Underkomiteen må i slike tilfeller foreslå, og EØS-komiteen fastsette, en ikrafttredelsesdato for beslutningen. Denne må både ta hensyn til EØS-avtalens formål om enhetlig regelutvikling i EØS og nasjonale gjennomføringsrutiner. Den normale høringsfristen (tre måneder) skal i størst mulig utstrekning benyttes (jf. utredningsinstruksen pkt. 5.2). I høringsbrevet tas det forbehold om at gjennomføringen avhenger av endelig beslutning i EØS-komiteen og Stortingets samtykke dersom innhenting av slikt samtykke er nødvendig, jf. pkt. 3.2 ovenfor om forfatningsrettslige krav knyttet til EØS-komiteebeslutninger.

I øvrige tilfeller kan høring foretas etter at EØS-komiteens beslutning er tatt.

5.2.2 Melding om gjennomføring

Når EØS-komiteens beslutning er gjennomført i norsk rett, meddeles dette EFTAs overvåkingsorgan (ESA) på fastlagt skjema¹. Dette skjer via EU-delegasjonen i Brussel med kopi til UD v/ EØS-sekretariatet og Lovdata. Kopi av gjennomføringsbestemmelsene vedlegges på norsk (i tillegg også på engelsk hvis oversatt). Departementene må følge opp i ESAs database AIDA at ESA har godkjent melding om gjennomføring². Bestemmelsene skal kunngjøres i Norsk Lovtidend og inneholde en fotnote med henvisning til EØS-regelverket³.

6 Behandling av saker i forhold til EFTAs overvåkingsorgan, EFTA-domstolen og EF-domstolen

6.1 Oppfølging av saker mellom Norge og ESA⁴

6.1.1 Åpningsbrev

¹ "Form 1" utarbeidet av ESA. Dersom ESA krever det, utfylles også lovspeil ("Table of correspondance").

² Jf. internetadresse www.efta.int.

³ Jf. Justisdepartementets hefte "Lovteknikk og lovforberedelse", publikasjonsnr. G-0027 B.

⁴ Jf. avtale mellom EFTA-statene om opprettelse av et Overvåkingsorgan og en Domstol (ODA).

Dersom forsinket eller antatt feilaktig gjennomføring skulle resultere i åpningsbrev fra ESA, oversendes dette UD og fagansvarlig departement parallelt fra EU-delegasjonen. Svar på åpningsbrev utarbeides av fagansvarlig departement i samråd med UD og evt. andre berørte departementer og Regjeringsadvokaten innen rammen av EØS-rettslig utvalg. Utkast til svar sendes UD med minimum én ukes frist for kommentarer.

Dersom åpningsbrevet skyldes forskjellig tolkning mellom norske myndigheter og ESA av EØS-avtalens forpliktelser i en viktig sak, må hovedtrekkene i svaret forelegges Regjeringen i regjeringsnotat. Svaret må sendes via UD til ESA innen to måneder (normalt) etter at åpningsbrevet er mottatt.

6.1.2 Grunnlagt uttalelse

Dersom ESA følger opp med en grunnlagt uttalelse, må spørsmålet om man skal følge ESAs tolkning, forelegges Regjeringen i regjeringsnotat i god tid før svarfristen utløper. Svar på grunnlagt uttalelse utarbeides av fagansvarlig departement i samråd med UD og evt. andre berørte departementer og Regjeringsadvokaten innen rammen av EØS-rettslig utvalg. Utkast til svar sendes UD senest to uker før svarfrist til ESA, med minimum én ukes frist for kommentarer fra UD. Svaret til ESA skal sendes via UD.

6.2 Norske saker for EFTA-domstolen

Dersom man fra norsk side velger ikke å følge ESAs tolkning, og ESA reiser sak for EFTA-domstolen, vil innlegg i saken måtte oversendes EFTA-domstolen innen to måneder etter avsendelsesdatoen på saksdokumentene fra Domstolen.

Dersom man fra norsk side mener at et vedtak fattet av ESA er ugyldig, kan sak reises for EFTA-domstolen mot ESAs vedtak. Norge må da etter at ESA har fattet endelig vedtak i saken, innen to måneder etter at vedtaket er meddelt, bringe vedtaket inn for EFTA-domstolen.

Saksdokumentene oversendes berørte departementer via UD. Innlegg utarbeides av fagansvarlig(e) departement(er) i samråd med UD etter at hovedlinjene er fastlagt i EØS-rettslig utvalg og forelagt Regjeringen i r-notat. I samråd mellom UD og berørte departementer oppnevnes en embetsmann fra UD eller en representant for Regjeringsadvokaten som norsk agent i saken.

6.3 Oppfølging av andre saker for EFTA-domstolen og EØS-relevante saker for EF-domstolen

6.3.1 Prejudisielle saker

Iht. EØS-avtalen og EFTA- og EF-domstolens vedtekter kan EFTA/EØS-stater som ikke er part i en sak, inngi skriftlige saksframstillinger eller erklæringer i saker der en nasjonal domstol beslutter å innhente uttalelse fra EFTA- eller EF-domstolen om tolkningen av EØS-avtalen eller EØS-relevante deler av EF-

traktaten. Fremgangsmåten ved informasjon om slike saker og evt. inngivelse av saksfremstillinger eller erklæringer, fremgår av egen veiledning utarbeidet av UD (vedlegg II).

6.3.2 Andre saker

Iht. EØS-avtalen og EFTA- og EF-domstolenes vedtekter kan EFTA/EØS-stater som ikke er part i en sak, på bestemte vilkår intervenere til støtte for en av partene. Etter EF-domstolens prosessreglement må en begjæring om intervensjon i slike tilfelle fremsettes innen seks uker etter at stevningen er offentliggjort i EF-tidende. For EFTA-domstolens vedkommende er fristen tre måneder. Fremgangsmåten ved informasjon om og evt. inntreden i slike saker fremgår av vedlagte veiledning (vedlegg II).

Mal for rammenotater

Følgende disposisjon bør legges til grunn ved utarbeidelse av rammenotater. Notatene må tilpasses sakens viktighet og kompleksitet.

1. Bakgrunn og status

Korrekt referanse til EU-dokumentet som ligger til grunn, rettsform (direktiv, forordning mv.), beslutningsprosedyre og hjemmel (for eksempel henvisning til artikkel i EF-traktaten). Videre skal det gis en kort fremstilling av forslagets innhold og formål. Det bør gis en oversikt over hvor langt saken er kommet, samt forventet videre saksgang i EU/EØS (prosedyre og antatte frister mv.).

2. Gjeldende norsk rett på området og behov for endringer i lov og forskrift

Beskrivelse av norsk lovgivning og politikk på området må ses i sammenheng med rettslige konsekvenser av at forslaget vedtas, jf. pkt. 6 nedenfor. Omtale av hvorvidt forslaget vil medføre endring i norsk lovgivning eller annet regelverk.

3. Norske interesser

Vurdering av hvordan forslaget – dersom det blir gjennomført som EØS-regelverk – vil påvirke norske interesser. Det bør opplyses om øvrige nordiske lands interesser.

4. Forhandlingssituasjonen

Beskrivelse av forhandlingssituasjonen i EU. Kort redegjøre for synspunkter som er fremkommet i EU-landene, spesielt de nordiske EU-landene. Vurder mulighetene for at norske synspunkter kan få gjennomslag, og hvilke land som kan forventes å ha sammenfallende syn.

5. Andre synspunkter

Oversikt over norske instanser (myndigheter, organisasjoner mv.) som har uttrykt sitt syn. Kort sammendrag av fremkomne synspunkter.

6. Administrative, økonomiske, budsjettmessige og rettslige konsekvenser

Kort gjennomgang av behovet nasjonalt for evt. regelverksendringer. Redegjørelse for økonomiske konsekvenser for private og for offentlige myndigheter (kommune, fylkeskommune, stat), samt vurdering av behovet for institusjonelle endringer.

7. Alternativ

Dersom det vurderes som aktuelt for Norge å avvise innlemmelse av et forslag til eller deler av forslag til nytt regelverk i EØS-komiteen, skal mulige virkninger av dette grundig vurderes – herunder hvilke områder av EØS-avtalen som kan bli suspendert, jf. EØS-avtalens artikkel 102 nr. 5.

8. Konklusjon

Samlet vurdering av forslaget og tilråding mht. norsk holdning. Dersom det er motstridende syn på hva som skal være norsk holdning, må det fremgå.

Veiledning for saksbehandlingen i forbindelse med skriftlige innlegg i saker for EF- og EFTA-domstolene

1. Oversikt

Arbeidet med skriftlige innlegg kan i grove trekk deles inn i tre faser:

Mottaksfasen: Saksdokumentene mottas av UD (rettsavdelingen/seksjon for EØS-, handels- og miljørett) som etter en rask vurdering av EØS-relevans evt. videreforderer til berørte departementer og Statsministerens kontor med kopi til vedkommende fagseksjon i UD.

Beslutningsfasen: Dersom fagansvarlig departement ønsker å inngi innlegg eller er i tvil om hvorvidt innlegg bør inngis, avholdes møte i EØS-rettslig utvalg som ledes av UD (jf. om spesialutvalgene pkt. 2.3). Dette vurderer ulike spørsmål i forbindelse med innlegget. På bakgrunn av møtet klareres nødvendige spørsmål med politisk ledelse i de berørte departementer. I norske saker for EFTA-domstolen eller dersom det dreier seg om intervensjon til støtte for en av partene i en traktatbruddsak for EF-domstolen, skrives r-notat om hovedtrekkene i, og i sistnevnte tilfelle også hensiktsmessigheten ved, norsk innlegg. Ved uenighet mellom departementer, eller dersom prinsipielle forhold vedrørende norsk lovgivning eller forvaltningspraksis berøres, fremmes alltid r-notat.

Utarbeidelsesfasen: Fagansvarlig departement utarbeider utkast til innlegg i samarbeid med UD og andre berørte departementer. Oversettelse og språklig gjennomgang foretas som hovedregel av UD (oversettelsestjenesten). UD sørger for oversendelse til domstolene.

Dersom en bestemmer seg for å delta ved muntlige forhandlinger for domstolen, vil det bli behov for forberedelser for vedkommende som oppnevnes som agent. En embetsmann fra UD eller en representant for Regjeringsadvokaten opptrer som agent.

2. Nærmere om de enkelte faser

I det følgende redegjøres for den ansvarsfordeling, de arbeidsoppgaver, tidsrammer mv. som gjelder for saksbehandlingen i forbindelse med innleggssakene. Oppstillingen er i hovedsak kronologisk.

2.1 Mottaksfasen

UD mottar saksdokumentene. Postfordelingsenheten i UD noterer mottaksdato på dokumentet og returnerer svarslippen til EF-domstolen. Mottaksdatoen danner utgangspunktet for fristen for innlevering av originaldokumentene i Luxembourg to måneder pluss ti dager i "avstandstillegg". For EFTA-domstolen er fristen to måneder fra avsenders dato (utsendelsesdato), men her er det tilstrekkelig å sende en forhåndskopi av innlegget på telefaks innen fristutløpet. Originaldokumentene må følge senest innen syv dager. Tiden man har til disposisjon, er erfaringsmessig svært knapp.

UD gjennomgår saken raskt for å vurdere EØS-relevans og videre distribusjon. Er saken åpenbart ikke EØS-relevant, går den normalt til arkiv. (Saker som ikke er EØS-relevante, men for eksempel av prinsipiell interesse, distribueres vanligvis til EØS-rettslig utvalg og evt. andre interesserte). Er saken EØS-relevant, oversendes saksdokumentene med følgebrev pr. bud til det eller de departementer som kan tenkes å ha interesse i saken. Av hensyn til den korte tidsfristen oversendes saken heller til for mange enn til for få adressater.

Saksbehandler på mottakersiden bør umiddelbart etter å ha mottatt saksdokumentene vurdere distribusjon utover den UD har foretatt. De berørte departementer vil selv være ansvarlige for at eventuelle underliggende etater mv. får anledning til å uttale seg. Kommer man til at andre departementer bør vurdere saken i stedet for eller i tillegg til eget departement, oversendes kopi av saksdokumentene direkte mellom de berørte departementer, med gjenpart av følgebrev til UD. Dette er særlig viktig i tilfeller der det ikke kan utelukkes ulike syn på hvorvidt innlegg bør inngis eller hvordan et innlegg bør utformes. Kommer slik uenighet opp sent i prosessen, kan de knappe tidsfristene være til hinder for en hensiktsmessig avklaring.

Særlig om intervensjon: I saker hvor Norge ønsker å intervenere, jf. retningslinjenes pkt. 6.3.2, må det fremsettes en begjæring om intervensjon overfor domstolen innen seks uker for EF-domstolens vedkommende - tre måneder for EFTA-domstolens - etter at stevningen i saken er offentliggjort i EF-tidende. Det er først når begjæringen måtte bli tatt til følge, at Norge mottar saksdokumentene i saken. Domstolen fastsetter fristen for når innlegget må innleveres.

2.2 Beslutningsfasen

De faglig ansvarlige departementenes vurdering av hvorvidt innlegg bør inngis, vil måtte være konkret ut fra de hensyn som gjør seg gjeldende i den enkelte sak. I saker for EFTA-domstolen inngir Norge normalt alltid innlegg. De momentene for og mot innlegg som er nevnt nedenfor, er generelle og vil bare kunne tjene

som veiledning. Hovedspørsmålet blir: Hvor viktig er saken for norske interesser?

- Et rettslig argument for å inngi innlegg vil typisk være at norske myndigheter har lagt en særskilt forståelse til grunn for gjennomføringen av EØS-regelverk og at en prejudisiell/rådgivende uttalelse fra en av domstolene vil kunne få betydning for fortolkningen av norsk regelverk. Ligger det i tillegg politiske målsettinger bak måten EØS-regelverket er gjennomført på i norsk lovgivning, vil dette kunne tale for at innlegg inngis. Motsatt vil det normalt være liten grunn til å inngi innlegg i saker som kun dreier seg om juridiske fortolkninger av mindre prinsipiell betydning.
- I bestemte saker kan Norge ha markert en klar politisk holdning til deler av EØS-samarbeidet som tilsier oppfølging i et innlegg. Dette vil gjelde selv om den foreliggende sak har mer prinsipiell enn rettslig betydning for Norge (for eksempel dersom stridsspørsmålet ikke berører den norske gjennomføringen av EØS-regelverket).

De berørte departementers innstilling meldes tilbake til UD så tidlig som mulig, og senest ti dager etter datoen på UD's følgebrev. Ved tidspress kan tilbakemeldingen skje muntlig, men den bør i så fall følges opp skriftlig. Avvik fra denne fristen må avtales med UD i det enkelte tilfelle.

Dersom faglig ansvarlig departement innstiller på at innlegg skal inngis, utarbeides det innen utløpet av tidagersfristen et notat der det kort redegjøres for hva saken dreier seg om og hvilke hensyn som taler for og imot innlegg. Som hovedregel utarbeider også fagansvarlig departement utkast til disposisjon for et innlegg. Av notatet bør det fremgå hvilke andre departementer som har vurdert eller vil vurdere innleggsspørsmålet. Notatet og utkast til disposisjon oversendes UD sammen med departementets innstilling og anvendes som vedlegg til innkallelsen til møtet i EØS-rettslig utvalg. På dette stadium bør de berørte departementer foreta nødvendige interne klareringer, samtidig som det bør fremgå at saken fortsatt er under utredning.

På grunnlag av innstillingen fra faglig ansvarlig departement innkaller UD umiddelbart til møte i EØS-rettslig utvalg. Dette skal forberede den videre håndtering av saken. Faste representanter i utvalget er UD, Justisdepartementets lovavdeling, Finansdepartementet og Regjeringsadvokaten. I tillegg møter faglig ansvarlig departement og andre berørte departementer.

Faglig ansvarlig departement forutsettes å redegjøre for innleggsakene. Ledelse og sekretariatsfunksjon for EØS-rettslig utvalg ligger i rettsavdelingen v/ seksjon for EØS-, handels- og miljørett i UD. Utvalget gir råd i EØS-rettslige spørsmål og har bl.a. som mandat å drøfte hvorvidt innlegg bør inngis, herunder diskutere mulige rettslige og politiske konsekvenser, søke å forene ulike syn, ta stilling til hovedlinjene i innleggets utforming, avklare fremdriftsplan, samt i nødvendig utstrekning drøfte agentspørsmål og behovet for r-notat.

Konklusjonene fra møtet i EØS-rettslig utvalg forutsettes å danne grunnlaget for den interne klarering (på politisk nivå) av beslutningen om hvorvidt innlegg bør inngis. Er det substansiell uenighet om innlegget, bør dette avklares på nødvendig nivå i samsvar med vanlig praksis i saker som berører flere departementer. Evt. r-notat utstedes av utenriksministeren og de(n) berørte statsråden(e) i fellesskap.

Ved behov holdes supplerende møter i EØS-rettslig utvalg.

2.3 Utarbeidelsesfasen

Innlegget utarbeides av faglig ansvarlig departement i samarbeid med UD.

Arbeidet bør påbegynnes så tidlig som mulig, dvs. så snart saksbehandler i vedkommende departement ser at innlegg vil kunne være aktuelt.

Vedkommende departement forutsettes å konsultere UD, Justisdepartementet, Regjeringsadvokaten og andre berørte departementer i nødvendig utstrekning. Ved behov innkalles til supplerende møte i EØS-rettslig utvalg.

Selv om to eller flere departementer har ulikt syn på et rettslig spørsmål, må man komme frem til et omforent innlegg. Det vil i svært begrenset grad være mulig å inngi et innlegg uten en entydig konklusjon.

3. Formaliteter

Når innlegget er ferdig utarbeidet, iverksettes oversettelse og språklig gjennomgang i samarbeid med UD, som oversender innlegget til domstolen.

Agentspørsmålet godkjennes av utenriksråden. Oppnevningensbrev utarbeides av rettsavdelingen v/ seksjon for EØS-, handels- og miljørett i samarbeid med protokollavdelingen og utstedes av utenriksministeren.

4. Rettsmøter

Hvis ikke særlige hensyn taler imot, vil vedkommende som er oppnevnt som agent, møte i de muntlige forhandlingene i saker der Norge har inngitt skriftlig innlegg. Det er adgang til å møte med rådgiver, for eksempel ansvarlig saksbehandler fra faglig ansvarlig departement. Slik deltakelse må i første rekke vurderes av de berørte departementene selv ut fra det saksansvar som påhviler dem på vedkommende felt.

5. Budsjettmessig dekning

Det forutsettes at UD dekker utgiftene til egne tjenestemenns deltakelse, mens de faglig ansvarlige departementer dekker egen/ekstern deltakelse. Dette er i tråd med retningslinjene i Finansdepartementets brev 28. juni 1995 om "Statsbudsjettet 1996 – reisekostnader forbundet med oppfølging av EØS-avtalen".

Oversikt over nyttige publikasjoner og internettadresser

- Om r-konferanser. Forberedelse av saker til regjeringskonferanse. Retningslinjer. Statsministerens kontor, september 1998. Publikasjonsnr. B-0504 B.
<http://odin.dep.no/smk/norsk/publ/p10002015/index-b-n-a.html>
- Om statsråd. Forberedelse av saker til statsråd. Retningslinjer. Statsministerens kontor, mai 2000. Publikasjonsnr. B-0501.
[internettadresse som over](#)
- Utredningsinstruksen. Instruks om utredning av konsekvenser, foreleggelse og høring ved arbeidet med offentlige utredninger, forskrifter, proposisjoner og meldinger til Stortinget. Fastsatt ved kgl. res. 18. februar 2000. Arbeids- og administrasjonsdepartementet, mars 2000. Publikasjonsnr. P-0885 B.
<http://odin.dep.no/aad/norsk/publ/utredninger/andre/index-n-n-a.html>
- Lovteknikk og lovforberedelse. Veiledning om lov- og forskriftsarbeid. Hefte. Justisdepartementets lovavdeling, februar 2000. Publikasjonsnr. G-0027 B.
<http://odin.dep.no/jd/norsk/regelverk/veiledninger/012041-120002/index-dokooo-b-n-a.html>
- Håndbok i EØS-arbeid. Utforming og gjennomføring av regelverket i EU og EØS. Statskonsult, 1998.
<http://www.statskonsult.no/publik/publikasjoner/eos-hbok/index.htm>

EU/EØS-informasjon på ODIN

<http://odin.dep.no/html/euroinfo/eueos.html>

”Møteplass Europa” (UDs hjemmeside)

<http://odin.dep.no/ud/publ/mote/>

Lovdata

<http://www.lovdata.no/info/gratis.html>

EFTA

<http://www.efta.int>

EFTAs overvåkingsorgan (ESA)

<http://www.efta.int/structure/SURV/efta-srv.cfm>

Europa-serveren (Europakommisjonens hjemmeside)
<http://europa.eu.int>

Rapid (Europakommisjonens pressetjeneste)
<http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh>

Offisielle EU-dokumenter (blant annet lenker til grønn- og hvitbøker)
http://europa.eu.int/en/on_recor.html

”Legal text”/Eur-Lex (EF-regelverk)
<http://europa.eu.int/eur-lex/en/index.html>